

РТС, Радио Београд 2, Београд

DOI 10.5937/kultura1445094C

УДК 821.163.41.09

06.05.:82(497.11)"19/20"

кратко или претходно саопштење

ДОКСОЛОГИЈА ПРАЗНИНЕ ИЛИ ДА ЛИ ЈЕ НЕКО ВИДЕО ЦИЦА МАЦУ

ФРАГМЕНТИ О КЊИЖЕВНИМ НАГРАДАМА У СРБИЈИ

Сажетак: Овај текст представља лични осврт на стање књижевних награда у Србији. Састављен је од три фрагмента. Први фрагмент разматра општи културно-политички контекст, унутар којег постоји феномен књижевних награда. Други фрагмент разматра медијски статус, промоцију и злоупотребу књижевних награда у комерцијалне сврхе. Трећи фрагмент кратко разматра начин на који се формирају жирији за додељивање књижевних награда и указује на два кључна проблема у њиховом раду: избор чланова жирија и нетранспарентност њиховог рада.

Кључне речи: књижевне награде, књижевна критика, медији, улога књижевних награда на културној сцени, жири за додељивање награда, књижевни критичари

О домаћој књижевној или културној сцени, самим тим и о књижевним наградама, могу говорити на два начина. Први би био у духу апологетске егзегезе: све што постоји је добро и постоји на најбољи могући начин. Други би представљао суштинску негацију претходног: наша књижевност и култура постоје само као привиди или ритуали испражњени од значења која обично у њих уписујемо, књижевне награде су пуке симулације.

Иако је за први начин емпиријска стварност сувишна, то не значи да се основно уверење о добром детерминизму не може поткрепити емпиријским подацима, посебно што је реч о уверењима и утисцима једног читаоца или посматрача. Суштина овог метода није у тврдњи да је књижевност (култура, политика, друштво, историја..., награде) као таква најбоља, већ најбоља коју можемо сада имати: некад нам нека награђена књига делује боље од просека, или изузетно, некад слабије или као потпуни промашај, некад рад жирија делује професионално а образложења утемељено, али да, обрни-окрени, еволуција књижевне продукције, критичарског сензибилитета и склоности углавном на видело изнесе понешто од најразличитијих поетичких варијетета а окруни наградом оно што јој се учини да вреди, испољивши већу или мању сагласност.

Други начин је с једне стране сасвим амбициозно емпиријски, јер полази од текуће понуде и прати сваки њен рукавац, макар и најмаргиналнији, а с друге естетски максималистички, јер полази од става да је вредност у одступању и разлици, у иновацији, сложености и субверзивности, у одмеравању са врхунцима класичне традиције и упознатим фракталима *Weltliteratur*-е. Овакав приступ суочен са уобичајеном осредњошћу књижевне понуде реагује меланхолијом негације. С треће стране, близак му је културални приступ који анализира односе моћи у пољу културе, мапирајући пресеке културних светоназора, пракси, програма и идеологија главних играча, група и институција које делују у јавном пољу. Резултат до којег долази суштински, само са друге стране, подупире резигнацију увида да култура почива на окошталим матрицама мејнстрима, да су те матрице идентичне онима у пољу социјалне организације друштва и устројства политичке моћи и да почивају на чврстој и антимодерној синтези национализма, капитализма и ауторитаризма. Књижевне награде су маргинални деривати сфера утицаја ових спрегнутих сила: национално увек има примат над наднационалним или универзалним, тајновито над транспарентним, мушко над женским, старо над младим/млађим, традиционално над модерним, приватни интерес над јавним, континуално, стабилизацијско и афирмативно над оним што уноси неред, проблематизује, одбацује, рађа и слави прекиде. Наиван је свако ко види девичанске ентитете у слободном и добровољном додиру: књиге одавно усмрћеног аутора намењене вечности и александријском библиотеком осијаног критичара независне самовласне ћуди и тананог нерва који у апсолутном вакууму своје душе ослушкује и вага сазвучја текстуалних симфонија које књига собом носи, као заветни ковчежић.

Опортуни умови, каквих је највише у књижевној критици, по академским зборницама и круговима наградодариватеља, пожуриће да установе да је (методолошка) истина увек негде на средини. У нашем случају, истина је још даље од грубости другог приступа, који блажи своје ране инцидентним феноменима и случајношћу озарујућих сусрета. Награде су магла и дим а савремена српска књижевност, од почетка 90-их наовамо, већином, неуједначена ескапистичка звоњава и страшљиво саслуживање жрецима нације, моћи и капитала, на утабаној земљи изнад неоткривених и неокајаних масовних гробница.

Чему служи награда

Књижевним наградама одавно мало ко верује и то није само наш, локални случај. Нобелова награда за књижевност с обзиром на начин на који се додељује, има доста сличности са додељивањем права некој земљи да буде домаћин Светског првенства у фудбалу; политички утицај и лобирање на крајњи избор се подразумевају, корупцију и мито као (још) недоказане појаве нећемо помињати. Награда у култури, па и у књижевности, примарно је маркетиншки мамац, промотивни додатак исписан верзалом на блурб будућег бестселера, ретко кад повод за преиспитивање критеријума за доделу награде, употребљених аргумената и начина вредновања кандидованих артефаката, компетенција и укуса чланова жирија и, посебно, начина њиховог избора за чланове жирија. Другим речима, награда је готова чињеница или свршена ствар, *fait accompli*, информативна ефемерида и пролазни *headline* у вестима склоним гламуру и сјају лауреата и престижних награда или награда са респектабилном традицијом, али склоних искључиво сјају осмеха срећних добитника, рецепцијски смештених у ранг добитника седмице на лотоу или наградне игре неке корпорације. Дакле, и књижевна награда је пре свега, за многе и једино, награда, заменски лоровор венац и предуслов за упис на листу заслужних, достојних каснијих гостовања по медијима и турнеја по провинцијским библиотекама и домовима културе.

Видели смо како се награда користи, али шта је њена жељена сврха? Оптимално, награда би требало да буде синхронијски суд почаст, похвала упућених и просвећених савременика, зналаца и суптилних проучавалаца, препозната и истакнута вредност, заслужено стављање на пиједестал, слављење које се опире зубу времена, вредност са атестом која ће одолети брзом заборау. Али шта се дешава када постоји мноштво награда, да ли и награда подлеже утицају девалвације са инфлацијом броја награда? Јер, ако се поједина

књига истиче као неупитна вредност, како то да је не подрже сви, или, ако је толико добрих књига, како то сугерише број награђених наслова, зар то не значи да живимо у најбољој од свих књижевних сцена, која ври и врца од вансеријских талената и изузетних остварења? И, шта се дешава, а то је наш случај најчешће, када се награде штанцују, као на покретној траци, додељују очекивано и по реду возње, праћене новчаним износом или без њега, широм или ужом медијском пажњом, али без икакве реакције критике, колега писаца и колега научних истраживача?

Разуме се, не дешава се ништа. Или, не дешава се ништа необично. Књиге се објављују и даље а књижевне награде додељују, медији извештавају о њима, више о наградама него о књигама, питања о критеријумима и вредности награђених се не постављају, награђени се у друштву својих уредника и повлашћених критичара (које по правилу сматрају „нашим најбољим критичарима“) *шеткају* по трибинама и сајмовима, универзитетски професори са маском историчара књижевности уобичајено славослове о још једној успешној години, плодној жетви и приносима изнад очекивања једне књижевности која је лидер региона, а и шире, мада, обично, слабо прате и познају суседне пост-југословенске сцене и ауторе. Уосталом, шта је ту страшно или проблематично? Читалачки кругови су сужени, библиотеке преферирају комерцијални треш при откупу књига, тржиштем доминирају књижарски ланци, Вулкан и Делфи, који заједно с Лагуном и још понеким издавачем скидају кајмак профита, форсирајући домаће и стране бестселере чијим *dumping* ценама убијају конкуренцију а плитким садржајима тривијализују масовни читалачки дух. У таквом контексту само постојање књижевних награда са традицијом представља апартни рестл из „боље прошлости“, али и брижљиво негована фата-моргана која треба да увери да постоји све што треба да постоји, да све функционише и да је све добро, барем колико смо добри и ми сами.

О добром жирију

Ако занемаримо општи контекст, односно, поновљену свакидашњу јадиковку метакритичког увида, два су нарочито проблематична момента у механизму постојања и додељивања књижевних награда: избор чланова жирија и нетранспарентност њиховог рада.

Ни за један књижевни жири у Србији није јасно како је састављен, односно зашто су предложена та а не нека друга имена. Та системска неразговорност се креће од жирија са највећим бројем чланова, преко оних најутицајнијих до

жирија новоустановљених награда. Рецимо, жири награде „Меша Селимовић” коју додељује компанија Вечерњих новости броји 50-ак чланова из свих крајева Србије, али се не зна како су ти људи, посебно из мањих средина изабрани, нити има доказа да су они ишта прочитали од онога о чему доносе одлуке. Чудна је и произвољност избора чланова жирија за најугицајнију НИИН-ову награду, чија радна и још увек постојећа дефиниција је да је то награда критике за најбољи роман године (на страну сад намерна идеолошка конфузија да се награђује најбољи роман написан на српском језику, чије је прво издање објављено у Србији – конфузија која скрива праву намеру наградодавца да награду додељује искључиво српским писцима, ма где они живели. О томе сведочи чињеница да су у разматрање узимани романи Симе Мраовића, Рајка Васића, Николе Маловића, али не и, рецимо, Дубравке Угрешкић, Миљенка Јерговића, Ненада Величковића или Балше Брковића).

Смесу чланова овог жирија чине професори универзитета и критичари, доминантно мушког рода и старијих генерација, али се најмање гледа да ли су то и даље активни критичари, да ли могу бити у потенцијалном сукобу интереса као уредници издавачких кућа (случај Васа Павковића, уредника романа Гордане Ћирјанић који је добио 2010. године НИИН-ову награду) или каквих су вредносних склоности, јер тешко да критичар који има лични проблем са модернистичким или постмодерним поетикама може да разуме и релевантно вреднује романе таквог профила. Када је предузеће Витал из Врбаса половином прошле деценије променило власника дошло је и до хокејашке измене на клупи жирија ове награде која је релативно брзо стекла извесну репутацију, истина национал-конзервативну: Новицу Петковића, Радована Вучковића и Јована Делића заменили су Јован Зивлак, Никола Страјнић и Владимир Гвозден. Или, узмимо на крају још само тај пример, награда „Исидора Секулић” коју су својој млађој колегиници Соњи Веселиновић доделила тројица професора и ниједан активни критичар, Александар Јерков, скупљач функција али не и произвођач текстова, Слободан Владушић, романописац, уредник Летописа и колумниста, али не и (стални) критичар и Драган Бошковић, песник и есејиста, али не и критичар.

Решење за овај проблем је једноставно, иако теже применљиво. У жири треба звати активне критичаре изграђене индивидуалности, способне да разумеју различите поетике, који су написали бар неколико негативних критичких текстова, дакле, спремних да се замера институцијама моћи и тестирају своје пријатељске и колегијалне везе са писцима,

издавачким кућама, медијима... Такође, треба често мењати саставе жирија, јер је и критичарска класа склона губљењу критеријума, међусобном повлађивању и инструментализованом одлучивању којим се води рачуна о приватном интересу а не о истицању најбољег дела. У том смислу, било би пожељно потавити пред сваког члана жирија да током рада и посебно при одлучивању јавности достави макар краће образложење својих одлука, зашто је гласао тако како је гласао. Био би то непроцењив допринос књижевној критици а нарочито књижевној полемици код нас. Уједно, тиме би се демотивисали немушти оцењивачи, неспособни или лењи да пишу, који би суочени са критичким судом јавности о томе како су радили, или одустали од суделовања у раду жирија или се више трудили – у оба случаја, постигао би се некакав напредак.

Но, ови предлози су пуне тлапње за нека утопијска времена. Наши књижевни критичари су опортунисти и кукавице, морални слабићи и већином (не)притајени националисти. Отуда су нам и књижевне награде такве: компромисерске, конзервативне, непотистичке, *main stream* очекиване, више каритативни поклон или тантијема за „минули рад” него откривалачки изазов и, најмање, литерарна провокација. Понеки изузетак међу награђенима и нешто шири круг књига унутар текуће књижевне понуде слаба су утеха за захтевније љубитеље књижевности на домаћој, пост-југословенској, сцени.

Ах, да: шта је Цица Маца у наслову текста? Добра књига или успела књижевна награда, разуме се.

Saša Ćirić
RTS, Radio Belgrade 2, Belgrade

DOXOLOGY OF EMPTINESS OR WHO THOUGHT THEY SAW A KITTY CAT

FRAGMENTS ON LITERARY AWARDS IN SERBIA

The text offers a personal commentary on the state of literary awards in Serbia. It consists of three segments. The first one deliberates on a general cultural/political context of the phenomenon of literary awards. The second one considers the media status, promotion and misuse of literary awards for commercial purposes. The third fragment briefly questions the manner of forming literary award juries and points to two key problems: selection of jury members and lack of transparency in their work.

Key words: *literary awards, literary criticism, media, role of literary awards at the culture scene, award giving juries, literary critics*